

ВИДИ ДЕРЖАВНОЇ ФІНАНСОВОЇ ДОПОМОГИ СУБ'ЄКТАМ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ

Умови воєнного стану, знищення виробництв, цивільної інфраструктури, підприємств, міграція населення за кордон обумовили збитковість українського бізнесу та падіння ВВП. В таких умовах надання державної фінансової допомоги для підтримки або «перезапуску» власного бізнесу стало для більшості суб'єктів господарювання можливістю відновити свою економічну діяльність. Привабливість грантової допомоги обумовлена її безоплатністю, цільовим характером та безповоротністю, що робить це джерело відновлення діяльності підприємств достатньо поширеним. Водночас різноманітність форм, видів, напрямів надання грантових коштів визначає необхідність уточнення теоретичних основ забезпечення державної фінансової підтримки суб'єктів господарювання.

При дослідженні питань використання грантових коштів є важливим вивчити питання їх класифікації за різними ознаками. Передусім слід зазначити, що фінансова допомога (використання грантових коштів) може бути зовнішньою та внутрішньою. Зовнішня допомога надається із зовнішніх джерел (її часто називають міжнародною допомогою та суб'єктами її надання виступає МВФ, Світовий банк, ЄБРР тощо). Особливо важлива роль зовнішньої фінансової допомоги для України в період воєнного часу у війні проти росії. Вона призначена для нівелювання негативного впливу інфляційних процесів та сприятиме забезпеченню відповідного рівня стійкості економіки України.

Аналітика підтримки зовнішніх партнерів в умовах воєнного часу засвідчує зростання обсягу такої допомоги. Наприклад, у 2023 році зовнішнє офіційне фінансування досягло 37,0 млрд. дол. порівняно з 2022 роком (31,1 млрд. дол.). Основними кредиторами для України стали Світовий банк, МВФ, уряд Великої Британії, Канади, Франції, Нідерландів. Якщо говорити про відсоткове співвідношення кредитів та грантів, то 46% від зовнішнього фінансування – це гранти, а 54% - кредитні кошти. З нашої точки зору, слід збільшувати відсоток грантових коштів у системі зовнішнього фінансування для пошуку можливостей післявоєнного відновлення країни, оскільки зростання зовнішніх кредитів призводить до підвищення рівня боргової залежності України.

Досліджуючи поділ державної фінансової допомоги за ознаками, зазначимо таке. Найбільш поширеним підходом до визначення видів державної допомоги є її поділ за видами господарської діяльності суб'єктів, які є її отримувачами. Наприклад, Т.В. Некрасова стверджує, що слід виділяти напрями, що визначають приналежність суб'єктів господарювання-отримувачів допомоги до тієї чи іншої галузі економічної діяльності [4]. Це дозволяє виділити такі ознаки класифікації: 1) загальнодержавна фінансова допомога, яка надається суб'єктам господарювання, що мають відповідати певним критеріям. Така допомога надається на підставі відбору на паритетних умовах; 2) галузева фінансова допомога, що надається в межах визначеної галузі; 3) регіональна фінансова допомога, яка надається для вирівнювання існуючих диспропорцій соціально-економічного характеру.

В залежності від суб'єктів отримання допомоги розрізняють індивідуальну (надається конкретній категорії суб'єктів господарювання) та загальнодержавну (надається відповідно до критеріїв, встановлених законодавством). Також автор виділяє додатково класифікаційні ознаки допомоги (за суб'єктами, за терміном та умовами надання, за характером).

Користуючись нормами Європейського Союзу, а саме: положеннями Регламенту 659/1999 від 22.03.1999 р., автори С. Мельник та І. Феофанова виділяють також нову та існуючу державну допомогу. Такий поділ обумовлений наявністю додаткових процесуальних дій, які необхідно здійснити для затвердження та можливості одержання нової допомоги. На відміну від нової допомоги, існуюча допомога передбачає використання схем надання її, затверджених до введення в силу Маастрихтського договору [3].

Поширеним в науковій літературі правового характеру поділ державної допомоги на горизонтальну, секторальну та регіональну. Зокрема, таку класифікацію наводять О. Нів'євський, С. Таран та Н. Лещенко [5]. Призначення горизонтальної допомоги – підтримка навколишнього середовища, вирішення соціальних проблем (наприклад, безробіття), підтримка малого та середнього бізнесу тощо. Регіональна допомога має власний спектр призначення, орієнтований на вирішення проблем конкретного регіону. Секторальна підтримка передбачає підтримку окремих секторів економіки (зазвичай, металургійна галузь, суднобудування, теле- та радіомовлення тощо).

В цілому варіант поділу державної допомоги на галузеву та горизонтальну більше відповідає європейському досвіду та досліджується у працях О. Ліплемєє [2]. Автор зазначає, що надання галузевої державної підтримки може негативно вплинути на конкуренцію в регіоні. Водночас, на думку автора, слід віддавати перевагу горизонтальній державній підтримці, враховуючи її охоплення більшості підприємств. Про переваги горизонтальної державної фінансової підтримки порівняно з галузевою також пише Н. Бакіла, визначаючи її «... більш оптимальною для створення більш життєздатної європейської економіки на міжнародному рівні» [1].

В деяких джерелах можна зустріти поділ державної допомоги на основі рівнів легалізації, тобто встановлення допустимості отримання її суб'єктами господарювання згідно з нормативно-правовими актами. Рівень цієї допустимості визначається відповідністю критеріям правомірності чинного законодавства. Мельник С. та Феофанова І. виділяють три рівні: 1) базовий рівень відображає види державної фінансової допомоги, що регламентовано ЗУ «Про державну допомогу суб'єктам господарювання»; 2) рівень, що можна віднести до спеціального (базового) законодавства з необхідністю приведення існуючих нормативно-правових актів до вищезазначеного ЗУ «Про державну допомогу суб'єктам господарювання»; 3) рівень, до якого слід віднести прикладну реалізацію законодавчих норм на місцевому рівні [3]. Наведена класифікація має значення при оцінці юридичних аспектів призначення державної допомоги.

Також зустрічається класифікація видів державної фінансової допомоги в залежності від суб'єктів її отримання. Наприклад, її часто надають суб'єктам середнього та малого бізнесу, що обґрунтовується тим, що саме такий бізнес є визначальним сектором для темпів економічного зростання держави. Види державної фінансової допомоги за різними класифікаційними ознаками представлено в табл. 1

Таблиця 1

Види державної фінансової допомоги за різними класифікаційними ознаками*

№ з/п	Ознаки класифікації фінансової допомоги	Види державної фінансової допомоги, виділені за визначеними ознаками
1	Рівень надання державної допомоги	Загальнодержавна; регіональна; галузева
2	Суб'єкти-одержувачі	Індивідуальна та загальнодержавна
3	Термін надання	Коротко- та довгострокова
4	Умови надання	Безповоротня та поворотня
5	Характер	Імперативна та субсидіарна
6	Спрямованість (напрямок використання)	Інвестиційна та дотаційна

*складено на підставі [1-5]

На наш погляд, уточнена класифікація видів державної фінансової допомоги сприятиме розширенню напрямів її призначення та надання, особливо в умовах воєнного часу та повоєнного відновлення.

Виділено критерії державного заходу, які ідентифікують його як державну фінансову допомогу: 1) наявність державних ресурсів; 2) наявність економічної вигоди (конкурентної переваги), яка виникає при передачі суб'єкту господарювання державних ресурсів; 3) вибірковість (селективність) допомоги на реалізацію заходу; 4) викривлення конкуренції внаслідок надання такої державної допомоги; 5) необхідність здійснення державного фінансового контролю. Щодо співвідношення понять «грант» або «грантова фінансова допомога» та «державна фінансова допомога» зроблено висновок, що грант - це сукупність фінансових та інших ресурсів, наданих на умовах безоплатного, безповоротнього, цільового фінансування за рахунок різних джерел (коштів державного, місцевого бюджетів, міжнародної технічної допомоги) з метою реалізації певного заходу або інвестиційного проекту. Водночас поняття державної фінансової допомоги є ширшим, оскільки включає в себе різноманітні види, в тому числі й грантову підтримку. Уточнено класифікацію видів державної фінансової допомоги за різними ознаками, що сприятиме розширенню напрямів її призначення та надання, особливо в умовах воєнного часу й повоєнного відновлення.

Список використаних джерел:

1. Băcila N. The relation between state aid and economic development in the European Union. The Romanian Economic Journal. 2010. №. 36. P. 111–122.
 2. Ліллемяе О. Е. Господарсько-правове забезпечення державної допомоги суб'єктам господарювання: дис. □ канд. юрид. наук: 12.00.04. Київ, 2016. 201 с.
 3. Мельник, Феофанова С. Правомірна державна допомога суб'єктам господарювання: законодавче відображення. Forum Prava, 2019. 57(4). 59–65.
 4. Некрасова Т. В. Правове регулювання державної допомоги суб'єктам господарювання: дис. □ канд. юрид. наук: 12.00.04. Донецьк, 2009. 216 с.
- Нів'євський О., Таран С., Лещенко Н. Правове регулювання надання державної допомоги в Європейському Союзі та в Україні. Шляхи адаптації законодавства України. К.: ЦУЛ, 2007. 180 с.